

INTRANSITIIVIPREDIKAATION TYPOLOGINEN KUVAUS — JA URALILAISET KIELET

Leon Stassen *Intransitive predication*. Clarendon Press, Oxford 1997. 771 s. ISBN 0-19-823693-X.

Stassenin teos intransitiivisten predikaattien formaalista koodauksesta maailman kielissä on julkaistu Oxfordin uudessa *Studies in Typology and Linguistic Theory* -sarjassa, jossa on aikaisemmin ilmestynyt typologinen kartoitus indefiniitististä pronomineista (Haspelmath 1997). Sarjassa näkyy pyrittävän suhteellisen teorianeutraaliin esitystapaan, typologiseen edustavuuteen ja aikaisempaa syvällisempään kielten kuvaukseen; sarja edustaa toistaiseksi eurooppalaista näkemystä kielitypologiasta.

Stassenin tavoitteena on esittää keskeisten intransitiivisten predikaattien typologi-

set perusominaisuudet maailman kielissä. Teos jakaantuu neljään päälukuun ja viiteentoista alalukuun (yht. 616 s.); kirjassa on lisäksi laaja liite- ja hakemisto-osasto (150 s.). Ensimmäinen pääluku esittelee määritelmät ja varsinaisen typologian; toinen pääluku käsittelee erityisongelmia kuten erilaisia siirtymätapauksia, ja kolmas pääluku etsii selitystä eräille havaituista ilmiöistä. Viimeinen pääluku on kokoava.

Metodisesti Stassen on Comrien (1989) ja Croftin (1990) linjoilla: Aineistosta tehtävät yleistyksen esitetään malleina (*pattern*), jotka esiintymisfrekvenssin avulla jaetaan ensisijaisiin, toissijaisiin ja margi-

naalisiin. Sitten pyritään etsimään yleistyksille motivaatioita ja selityksiä, jotka ovat tyypiltään kognitiivis-funktionaalisia. metodi on yksinkertainen ja pahimmillaan mekaaninen; tulosten pätevyys riippuu ensi sijassa aineiston analyysin pätevydestä. Tämän ns. typologisen metodin ongelmia on tullut esille muun muassa sanajärjestystutkimuksien yhteydessä. Näissä mallikuvaus edellyttää toisaalta ns. perussanajärjestyksen käsitettä, toisaalta lauseenjäsenkategorioita subjekti ja objekti. Kuitenkin on kieliä, joissa ns. neutraali perussanajärjestys (ja siten myös sen variantit) on ongelmallinen käsite (ks. esim. Mithun 1992); tiedetään myös, että subjekti ja objekti eivät ole universaalikategorioita (ks. esim. Itkonen 1997, Kibrik 1997). — Kriittinen kohta Stassenin työssä on intransitiivipredikaattien aliluokittelu semanttisiin tyypeihin; niiden formaaliin koodaukseen perustuu kielten mallittaminen eri tyypeihin.

Kieliaineistona on 410 kieltä — tai oikeastaan niiden (saatavilla olevat) kieliopit. Aineistossa on kieliä 40 kielikunnasta, ja lisäksi mukana on muutama isolaatti- ja kreolikieli. Esimerkiksi indoeurooppalaisesta kielikunnasta on mukana 38 kieltä ja austronesialaiskielikunnasta, suurimmasta ryhmästä, 49. Aineistoa ei siis ole valittu tilastollisesti vaan ennemmin geneettisesti edustavaksi; tällaiseen aineistoon valitaan sisäisesti heterogeenisestä kielikunnasta enemmän esimerkkikieliä kuin sisäisesti yhtenäisestä (vrt. Rijkhoff ym. 1993). — Stassenin teoksessa käsitellään melko laajasti myös uralilaiskieliä (mukana on 12 kieltä, vaikka edustavuuden kannalta yksikin riittäisi). Pyrin tässä yhteydessä kommentoimaan kriittisesti erityisesti niitä koskevia analyysejä; ohessa havainnollistuvat niin kuvatun metodin ongelmat kuin typologin ikuisuusongelmakin, nimittäin kieli-

opillisten kuvausten saatavuus ja luotettavuus.

Uralilaiskielistä kiinnostuneelle aineiston saatavuusongelma on erityinen — kuten välillisesti Stasseninkin teoksesta ilmenee — koska alalla ei ole ollut tapana kirjoittaa referenssikielioppeja.¹ Stassenin uralilaislähteistä huomattava osa on pakosta alkeiskielioppeja, mutta ihmetellä voi, että niihin on tyydytty myös suomen, viron ja osaksi unkarinkin osalta (lähteinä Sauvageot 1949, Fromm ja Sadeniemi 1956, Lehtinen 1963, Oinas 1966, Ginter ja Tarnói 1991). Collinder (1957) mainitaan marin, komin ja hantin ainoaksi lähteeksi (tosin kirjallisuusluettelossa mainitaan Rédei 1965), ja sellaiseksi se on liian suppea; kaikista olisi ollut saatavilla muukin (englannin- tai saksankielinen) lähde (esim. Alhoniemi 1993, Gulya 1966, Sinor 1988). Lisälähteenä Collinder mainitaan nenetsin, selkupin, udmurtin ja mansin kohdalla; (ersä)mordvan ainoa lähde on ollut Wiedemann (1865). Eniten uralilaislähteitä on toisaalta unkarista, toisaalta samojedikielistä; samojedikielten lähteet ovat alkeiskielioppeja tai koskevat näiden kielten erikoista nominikonjugaatiota. — Osaksi Stassenin ongelmalliset uralilaisväitteet johtuvat suppeasta lähdemateriaalista; osaksi hän on intoutunut spekuloidaan juuri uralilaiskielten kohdalla.

Stassenin tutkimus on rajattu semanttisesti yhden propositiotyyppin, yksipaikkaisen predikaatin ja sen argumentin, formaalin koodauksen (*encoding*) tutkimiseen maailman kielissä. Aineistoon on otettu mukaan vain ne deklaratiiviset ja indikaatiiviset päälauseet, joissa subjektina toimivalta NP:llä on definiittinen tulkinta; siten myös eksistentiaalistyyppiset lauseet on rajattu aineiston ulkopuolelle (s. 9–10). Edelleen aineistosta on jätetty pois ns. iden-

¹ Sinor (1988) tai Abondolo (1998) eivät vastaa referenssikielioppeja.

tifikaatiolauseet (ekvatiivilauseet), jotka eivät predikoi (s. 12). Jäljelle jääviä intransitiivisia lauseita voidaan maailman kielissä koodata hyvin monin tavoin; tämän moninaisuuden tavoittamiseksi aineisto on edelleen semanttisin perustein jaettu neljään eri (intransitiivi)predikaattiluokkaan.

Nämä neljä luokkaa ovat tapahtuma- (V), ominaisuus- (A), luokkaankuulumis- (N) ja lokaalipredikaatti (L): V *Poika kävelee*, A *Poika on kookas*, N *Pekka on opettaja*, L *Poika on kotona*. Kaikilla predikoidaan jostain yleisestä asiaintilasta jotain suhteessa johonkin individuaaliseen entiteettiin. Yksi Stassenin kirjan ongelmista on, että nämä keskeiset käsitteet määritellään kirjan esittelevässä osassa (alaluvut 1, 2 ja 3) ylimalkaisesti ja luokkien rajoihin jää ongelmia; ongelmaa ei poista se, että tukeudutaan prototyyppeihin. Osaksi määritelmät kyllä tarkentuvat kirjassa myöhemmin, mutta lukija joutuu jatkuvasti ihmettelemään, miksi kyseessä on esimerkiksi lokaali- eikä tapahtumapredikaatti tai päinvastoin. Yksi epäselvä kohta on, että tapahtumien luokkaan luetaan tapahtumien ja toimintojen lisäksi myös tilat (*processes, actions and states*; s. 13). Juuri semanttisessa luokituksessa tämä ei ole perusteltavissa, koska tilat eivät ole tapahtumia eli ne eivät ilmaise muutosta. — Ongelma näkyy myös siten, että tilojen verbinstatus on maailman kielissä selvästi heikompi kuin tapahtumien ja toimintojen; tilakäsitteet voivat yleisesti olla sanaluokaltaan verbien lisäksi adjektiiveja ja substantiiveja.

Stassenin ensimmäinen semanttinen jako erottaa konkreettiset ja abstraktit lokaatiot. Lokaalipredikaatit identifioidaan (s. 15) sen avulla, että ne lokalisoivat entiteetin konkreettiseen spatiaaliseen lokaatioon; muut predikaatit (lokalistisen näkemyksen mukaan) lokalisoivat entiteetin abstraktiin, ei-fysikaaliseen ja ei-spatiaaliseen lokaatioon. Jakoa ei esitetä tämän tarkemmin

eikä sitä myöskään suhteuteta aikaisempaan tilojen tapahtumamäärittelyyn. Ongelma on, että jako ei tosiasiassa tuota Stassenin käyttämää jaottelua tapahtuma- ja lokaalipredikaatteihin muun muassa siksi, että myös tapahtumat (esim. liike) voivat ilmaista konkreettista lokaatiota.

Abstraktin lokaation luokittelussa on Stassenin mukaan erityistä hyötyä ajan jatkumonluonteesta (*temporality vs. time stability*); siihen viitataan useassa yhteydessä. Tapahtumia luonnehtii muutos, ja siten ne luonnollisesti kontrastoivat (maksimaalisesti) jatkuvuutta edellyttävien luokkapredikaattien kanssa. Ominaisuuspredikaatit sijoittuvat aikajatkumolle tapahtuma- ja luokkaaäripäiden välille. Ominaisuuspredikaattien asema kognitiivisesti perusteltavana luokkana ei ole yhtä vahva kuin tapahtuma- ja luokkapredikaattien (ja myös lokaalipredikaattien), mutta niitä voidaan luonnehtia seuraavien piirteiden avulla: prototyypinen ominaisuuspredikaatti on intermediaalinen aikajatkumolla, ei-volitionaalinen (vrt. *olla surullinen vs. istua*), eikä se viittaa lajeihin (vaan lajin yhteen ominaisuuteen).

Ominaisuuden käsitteet ja tapahtumiin luettavat tilat eroavat siis Stassenin mukaan, koska ominaisuudet ovat ei-volitionaalisia. Volitionaalisia tiloja (vrt. *istua, seistä*) ja konkreettisia ja abstrakteja lokaatioita ei nähdäkseni erotella selvästi.

Semanttisten luokkien muodollisessa koodauksessa maailman kielissä on Stassenin mukaan enintään kolme strategiaa, nimittäin verbaalinen, nominaalinen ja lokaalinen; ominaisuuden käsitteiltä puuttuu oma koodausstrategia. Tyypillinen tilanne on, että esimerkiksi tapahtumapredikaatit koodataan verbaalisella strategialla, mutta lisäksi luokkia voidaan koodata niille epätyypillisesti. Epätyypillisestä strategiasta Stassen käyttää termiä valtaus (*take-over*). Kyse on jonkinlaisesta koko toiseen luokkaan

leviävästä laajentumasta, johon sitten pätevät omat lainalaisuutensa: tapahtumapredikaatit vastustavat valtausta eli ne koodataan tyypillisimmin verbaalisella strategialla; jos luokkapredikaatit jossain kielessä koodataan verbaalisella strategialla, niin ominaisuuspredikaatitkin koodataan sillä. Lisäksi on siirtymästrategioita (*switches*), joissa esimerkiksi ominaisuuspredikaatit koodataan osaksi verbaalisella, osaksi vaikka nominaalisella strategialla. Siirtymä voi koskea yhtä predikaattiluokkaa mutta myös kaikkia yhtä aikaa (*multiple switches*); yksi predikaattiluokka voidaan koodata kolmellakin strategialla, jolloin niiden valinta yleensä selittyy semanttisesti.

Myös koodausstrategia määritellään prototyyppin avulla: on joukko kriteerejä, joista kielet ominaispiirteidensä mukaan valitsevat itselleen soveltuvan merkinnän kyseiseen strategiaan. On tyypillistä, että verbaalisen strategian tunnusmerkkinä on subjektikongruenssi (yksittäiskieleen soveltuvassa muodossaan) ja että nominaalista strategiaa edustaa nominaalinen (= verbiton) lause tai kopula; lokaalinen strategia eroaa nominaalisesta siten, että siinä on morfosyntaktisesti täysi verbi (*full supportive verb*). Nominaalinen strategia vaihtelee kielissä muodollisesti eniten; verbaalistrategia on melko monimuotoinen mutta lokaalinen sen sijaan yksinkertainen.

Verbaalistrategiassa subjektikongruenssi voi koskea persoonaa, lukua ja sukua; näistä Stassen nostaa kriittiseksi persoonan, koska sen merkintä on yksiselitteisintä. Kongruenssi voi toteutua predikaatin affiksina, pronominaalisena partikkelina tai kliittinä. Merkintä on tyypillisesti pakollista, vaikka lauseessa olisi ilmisubjektikin. Ilmeiseksi ongelmaksi jää kiinan tapainen analyyttinen kieli, jossa tukeudutaankin toiseen kriteeriin, ns. apuelementtikriteeriin: nominaalinen strategia käyttää apuelementtinä kopulaa, lokaalinen strategia ns.

substantiivista tai lokaalista verbiä (joka taipuu kuin muut verbit), verbaalinen strategia ei käytä kyseisiä apuelementtejä. — Lukijan on kuitenkin toisinaan vaikea nähdä eroa analyyttisten kielten ominaisuuspredikaattien ns. verbaalisen ja ns. nominaalisen koodauksen välillä, koska molempia strategioita voi periaatteessa ilmaista kopulan puuttuminen.

Toisenlainen ongelma syntyy, kun koodausstrategia luetaan ei-verbaaliseksi, vaikka se käyttää persoonakongruenssia; esimerkkitapaus on Pohjois- ja Keski-Aasian kielissä (ket, tunguusi, turkki, mordva, (pohjois)samojedi, tšukši) yleinen nominikonjugaatio. Tässä tapauksessa Stassen ottaa ratkaisukseen toisaalta muotoerot, toisaalta ns. negaatiokriteerin.

Muotoerot näkyvät eri konjugaatio-tyyppien tunnuksista; tämä kriteeri puree esimerkiksi selkupissa, jossa verbi- ja nominikonjugaation tunnuksset ovat osin erilaiset ja jossa lisäksi adjektiivien ja substantiivien koodaus on erilaista (ks. Hajdú 1972: 61–62). Ketissä nomi- ja verbikonjugaation tunnuksset ovat kokonaan erilaiset (s. 286). Ongelmia jää vielä esimerkiksi mordvaan ja (pohjois)samojedikieliin, joissa verbi- ja nominikonjugaation tunnuksset ovat samat; esimerkiksi nenetsissä nominikonjugaation verbaalista luonnetta lisää se, että nominin konjugoivat myös menneen ajan tempuksissa (ks. esim. Salminen 1997: 94), mordvassa tämä on marginaalista (ks. Bartens 1996).

Stassenin selitys on, että kyseinen nominikonjugaatio on eräänlainen pronominaalilaineksesta kehittynyt pronominaalinen kopula (s. 77, 283–293); siten ominaisuus- ja luokkapredikaatit koodataan mordvassa ja samojedissa ei-verbaalisella strategialla konjugoinnista huolimatta. Stassenilla ei ole mainintaa nominikonjugaation ulottumisesta menneen ajan tempuksiin (mistä esimerkiksi lähteenä käytetty Collinder

1957 huomauttaa); päinvastoin todetaan (s. 335–336), että myös esimerkiksi nenetsissä vaikuttaa ns. preesens-parametri, toisin sanoen nominaalinen strategia liittyy vain preesensmuotoihin.

Koska persoonapäätteet ovat uralilaiskielissä yleisesti kehittyneet pronominiaineksesta, Stassen olettaa lisäksi, että (verbaalisen) subjektikonjugaation kehitys liittyy nominikonjugaation kehitykseen: kyse on nominaalisen strategian leviämisestä tapahtumapredikaattien koodaukseen. Kyse ei ole valtauksesta vaan siirtymästä, koska tapahtuma- ja muiden predikaattien koodauksesta ei ole tullut identtistä (eroja löytyy sekä alivartalon tyypistä että negaatiosta). Objektikonjugaatio, jonka tunnukset muistuttavat possessiivisuffikseja (tosin nekin palautunevat persoonapronomineihin), edustaisi varsinaista verbaalistrategiaa uralilaiskielissä. Nominaalisen (eli nominikonjugaation) ja verbaalisen strategian konflikti on uralilaiskielissä sittemmin ratkennut transitiivisuusasteikolla: intransitiiviverbit koodataan (entisen) nominikonjugaation tapaan, transitiiviverbit (entisen) verbaalistrategian tapaan. Myöhemmin nominikonjugaatio on monista uralilaiskielistä tyystin hävinnyt ja antanut tietä lokaaliselle strategialle. Oletus siten on, että esimerkiksi suomen tapahtumapredikaattien koodaus on syntynyt kadonneen nominikonjugaation välityksellä! — Stassenin pääasiallinen argumentti tällaisen spekulatiivisen kehityksen puolesta löytyy tunguuskielten vastaavasta kehityksestä.

Stassenin kopula-analyysi vaikuttaa epäaidolta, vaikka sen puhtaasti synkronisena ehkä voisi hyväksyä (vrt. nominikonjugaation leviämistapa mordvan II preteritiin). Jos ongelmaa ei ole voinut analysoida syvällisemmin, sen olisi voinut sivuuttaa vetoamalla kirjassa muuten yleiseen kriteeriin: tiettyjen areaalisten ilmiöiden reuna-alueilla esiintyy (muutosta enteile-

viä) sekatyyppejä tms.; itäisimmät uralilaiskielet sijaitsevat euraasialaisen alueen itärajoilla. — Nominipredikaattia on eroteltu verbipredikaatista myös uralistiikassa (ks. esim. Koljadenkov 1959: 263–264, Honti 1992), mutta ilman syntyhistoriaan liittyviä oletuksia.

Stassenin muodollinen kriteeri uralilaiskielten nominikonjugaation »verbaalisuuden» kieltämiselle löytyy kolmannelta verbaalistrategian kriteeristä, negaatiosta (s. 290–291): jos kielessä negaatiostrategia on luokkapredikaatiossa erilainen kuin tapahtumapredikaatiossa, edellinen kuuluu nominaaliseen strategiaan mahdollisesta persoonakongruenssista huolimatta (s. 38, 45). Tämä kriteeri erottelee muun muassa nenetsin nomini- ja verbikongruenssin; Hajdú (ks. esim. 1975, Sinor 1988) on tukeutunut samaan kriteeriin useassa yhteydessä.

Negaatiokriteeriin liittyy kuitenkin ongelmia, joihin Stassen ei kiinnitä huomiota: Negaatiokriteeri on yksinkertaisempi negaatiopartikkelikielissä kuin kielissä, joissa on negaatioverbi tai -apuverbi. Toinen ongelma on, että negaatio ei koskaan tee yhtä paljon distinktioita kuin affirmaatio. Kolmas ongelma löytyy Stassenin mordvan aineistosta (s. 291, ks. esimerkit 1–2), jonka pitäisi todistaa mordvan nomini- ja verbikonjugaation eroavuus:

- (1) A karm-a-n
NEG start-PRES-1SG
'I won't start'
- (2) Te nejak avoľ pe
this end not yet
'this is not yet the end'

Esimerkkejä ei tekstissä kommentoida; lukija ei esimerkiksi saa tietää, että *avoľ*-kieltopartikkeli on *a*-kieltopartikkelin pitempi muoto; lisäksi (2) ei ole paras mahdollinen esimerkki luokkapredikaatista.

Ainakaan nykymordvasta — mordvan

negaatiosysteemi on ilmeisesti muutostilassa — Stassenin faktat eivät päde, koska molemmissa konjugaatioissa negaatio muodostetaan ainakin osassa tempuksia samalla tavoin. Inaba (1998) esittää mordvan kielto-systeemin seuraavasti: Mordvan indikaatiivin preesensin kielteinen muoto koostuu taipumattomasta kieltopartikkelista ja verbin taiputusmuodosta, vastaava muoto I preteritissä koostuu persoonissa taipuvasta kieltoverbistä ja verbin vartalosta; mokšasta tunnetaan II preteritin yhteydessä tyyppi, jossa kieltopartikkeliin lisätään preteritin tunnus ja jossa sitä taivutetaan persoonissa — tässä viimeisessä tyyppissä pääverbi on vokaalivartalomuodossa. Muuten II preteritin kielto-muoto on samanlainen kuin preesensin. Nominikonjugaatioissa kielteiset muodot koostuvat taipumattomasta kieltopartikkelista ja persoonataivutuksessa olevasta nominista (vrt. 3–6). Rakenne on siis sama kuin verbikonjugaation preesensissä:²

- (3) Miń od-tano
me nuori-PRESPL1P
- (4) Miń a(voľ) od-tano
me ei-PRT nuori-PRESPL1P
- (5) Miń moľ-tano
me juosta-PREPL1P
- (6) Miń a moľ-tano
me ei-PRT juosta-PREPL1P

Mordva tarjoaa Stassenille ongelman, jota hänen systeeminsä ei ratkaise.

Lokaalisessa strategiassa läsnä on aina morfosyntaktisesti täysi verbi, joka tyypiltään on kuitenkin apuelementti (*supportive lexical item*, s. 55); tätä verbiä nimitetään lokaaliseksi (tai lokatiiviseksi). Juuri lokaalinen verbi on kriteeri lokaaliselle strategialle. Tällaisen verbin olettaminen tuntuu ymmärrettävältä esimerkiksi ruotsin tapai-

nessa kielessä, joka käyttää paikan ilmauksissa ns. positioverbejä (esim. *ligga, stå*). Toisaalta Stassen joutuu usein olettamaan lokaalista alkuperää verbeille, joilla ei seläistä ole.

Esimerkiksi uralilaiskielet käyttävät muiden kuin tapahtumapredikaattien koodauksessa Stassenin mukaan (s. 680) ensisijaisesti lokaalista (eivätkä nominaalista) strategiaa; väitettä perustellaan — ilman lähdeviitteitä — muutamassa kohtaa. Ensiksi todetaan (s. 106), että virossa on yksijuurinen lokaalinen verbi *olla* 'to be, live, dwell', toiseksi esitetään (s. 144), että suomessa kaikki kolme ei-verbaalista predikaattikategoriaa aina vaativat tukiverbin *olla* 'to be' läsnäoloa; tämä verbi ei ole monijuurinen, ja se on epäilemättä alkuperältään lokaalinen. Ugrilaiskielistä todetaan (s. 290), että ei-verbaaliset predikaatit vaativat tukielementtiä (*overt support item*), joka miltei varmasti perustuu lokaalijuureen. Lopulta (s. 319) oletus muuttuu tosiasiaksi: suomessa kaikki ei-verbaaliset predikaatit koodataan yhtenäisesti ja obligatorisesti (yksijuurisella) lokaalisella tukiverbillä (*locational support verb*).

Suomen etymologisten sanakirjojen mukaan *olla*-verbi palautuu suomalais-ugrilaiseen kauteen (**vole-*) ja sen vastineita löytyy saamea lukuunottamatta kaikista suomalais-ugrilaisista kielistä. Mordvassa ja mansissa 'olla'-verbin merkitykseksi mainitaan lisäksi 'tulla joksikin', vain pohjoishantista tunnetaan lokaaliseen viittaava merkitys 'elää'. Lisäksi todetaan, että kyseessä saattaa olla ikivanha frekventatiivinen johdos vartalosta *o-*; saman vartalon johdos on myös *oma*. Viitteitä on siis enemmän nominaaliseen kuin lokaaliseen alkuperään. Uralilainen etymologinen sanakirja (Rédei 1988) antaa hantin lisäksi myös udmurtin ja unkarin 'olla'-verbiille lokaali-

² Kiitän ersän esimerkeistä Nobufumi Inabaa.

senkin merkityksen. Kaikissa viitataan lisäksi altailaiskielten vastaavaan verbiin 'olla, tulla joksikin'. — Suomen *olla*-verbin yksijuuruisuusväitekin on oikeastaan kyseenalainen, koska preesensin 3. persoonan muodot perustunevat *oma*-vartaloon ja koska *olla*-verbin paradigmaan kuuluu myös potentiaalinen vartalo *lie-*, jonka vastineita tunnetaan futuurisessa tai 'tulla'-merkityksessä monista suomalais-ugrilaisista kielistä (ks. esim. Györke 1936). Mainittakoon, että Budenz on antanut **lē*-verbille unkarin perusteella lokaalisen merkityksen 'mennä' (ks. mts. 26); suomen etymologiset sanakirjat eivät sitä mainitse. Stassen olettaa myös samojedikieliin kaikkiin ei-verbaalisiin predikaatteihin (ensisijaisesti) lokaalisen koodausstrategian, mutta ei kommentoi väitettä missään yhteydessä.

Stassenin lähdekritiikki joutuu outoon valoon sellaisenkin silmiin osuneen yksityiskohdan yhteydessä kuin kiinan esimerkki s. 58: alkuperäislähteen (Li ja Thompson 1981: 365) mukaan ns. lisä- eli *co*-verbin *zài* morfeemikäännös on *at* 'luona', Stassenilla se on lokaalinen verbi *be-at* 'olla luona'. Alkuperäislähteen muutosta ei kommentoida tekstissä. Asiallisesti (toisin kuin periaatteellisesti) ero ei ole kovin merkittävä, koska kyseisellä *co*-verbillä on sekä yhdessä verbin kanssa esiintyvän partikkelin että toisinaan myös verbin funktio; *co*-verbit ovat tyypillisesti kehittyneet verbeistä. Stassenin tapa sekoittaa diakroniaa ja synkroniaa on kuitenkin lukijan kannalta hankala — sen lisäksi, että se tuottaa virheellisiä väitteitä.

Lokaalipredikaattien toista tärkeää elementtiä, lokaalista adverbiaalia, Stassen ei käytä tyyppin tunnistukseen, koska lokaalinen verbi tyypillisesti edellyttää kyseisen adverbiaalin tietynlaista merkintää. Toisaalta on kieliä, jotka käyttävät lokaalista verbiä mutta eivät merkitse adverbiaalia erikseen. Adverbiaalin sivuuttaminen tuo on-

gelmia muun muassa venäjän kuvaukseen.

Stassen ei vakuuta lukijaansa lokaalisen strategian itsenäisyydestä; kirjassa ei edes pohdita, riittäisikö kaksi strategiaa intransitiivipredikaation koodaukseen. Lokaalinen strategia on ymmärrettävissä vain, jos tulkitaan täytenä verbinä taipuva 'olla'-verbi aina lokaaliseksi verbiksi; epätäydellisesti taipuva 'olla'-verbi tai sen puute liittyy nominaaliseen strategiaan. Miksi tällainen strategia olisi erityisen lokaalista ja miksi varsinaiset lokaaliset verbit (esim. *live*, *stand*, ks. s. 138–139) olisivat ns. apuelementtejä (eivätkä oikeita verbejä), jää epäselväksi. Lokaalistrategiaan liittyvät ongelmat kertautuvat intransitiivitypologiassa monin tavoin, joten kyseessä ei ole pieni ongelma.

Nominaalinen strategia jakaantuu sen mukaan, onko kyse nollamerkinnästä (*zero copula*; *juxtaposition*) tai kopulasta (*full copula*). Nollamerkintää esiintyy joka alueella, mutta erityisesti Oseaniassa ja tyypillisesti kopulamerkinnän kanssa vaihdellen. Nollamerkinnän minimaalinen distributio koskee preesenssiä (vrt. venäjä) ja kolmatta persoonaa (vrt. unkari). Nollamerkintä on luokkapredikaateille prototyyppinen, koska ensisijaisesti juuri ne merkitään sillä. Suomalais-ugrilaisissa kielissä nollamerkintä koskee usein myös ominaisuus- ja lokaalipredikaatteja; mordvassa ja (pohjois)samojedissa se esiintyy myös muissa kuin 3. persoonassa (vaikka Stassenin systeemissä mordva ja samojedikielet edustavat kopulamerkintää; vrt. pronominaalinen kopula). — Uralilaiskielten sisäisistä eroista huolimatta nollamerkintä on Stassenin mukaan (s. 63) marginaalinen ilmiö näissä kielissä.

Nollamerkinnän minimaalista distributiota perustellaan yleensä ns. *dummy*-hypoteesilla; Stassen kritisoi käsitystä. Hypoteesin mukaan kopulalla on vain kielipiillinen funktio ja siten se esiintyisi lä-

hinnä konteksteissa, joissa tietyt kieliopilliset kategoriat (esim. tempus-aspekti-modus) on merkittäviä; kopulaa ei tarvittaisi tunnusmerkittömissä konteksteissa, joita edustavat juuri preesens ja 3. persoona. *Dummy*-hypoteesi ei kuitenkaan selitä tapauksia, joissa luokkapredikaatit merkitään nollalla mutta esimerkiksi lokaalipredikaatteja ei merkitä (vrt. esim. komi ja ugrilaiset kielet). Edelleen Stassenin data osoittaa, että on koko joukko kieliä, joissa nollamerkintä ja tunnusmerkittömyys eivät korreloi.

Kopulamerkintä voi Stassenin mukaan käyttää hyväkseen monenlaisia aineksia maailman kielissä. Alkuperältään kopula voi olla verbaalinen tai nominaalinen. Kopula voi toisaalta kuulua verbien luokkaan (esim. englantti), toisaalta kyse voi olla yhdistävästä elementistä, joka taipuu vaillinaisesti tai ei lainkaan. Suomen *olla*-verbi käyttäytyy täysien verbien tavoin; sen sijaan useassa muussa suomalais-ugrilaisessa kielessä 'olla'-verbin taivutus on vaillinainen (ks. esim. Sinor 1988), mikä heikentää Stassenin tulkintaa, että muut kuin tapahtumapredikaatit koodattaisiin näissä kielissä lokaalisella strategialla.

Ei-verbaalisten (eriaroisesti grammatikaalistuneiden) kopula-morfeemien yksi lähde on pronominaalinen (vrt. tyyppi 'John, he/this man'). Yksi pronominaalisen kopulan esiintymisalueista lankeaa yhteen ei-verbaalisen subjektikonjugaation alueen kanssa. Kuten jo mainittiin, ilmeinen ongelma uralilaiskielten kohdalla on, että myös verbaalisen subjektikonjugaation (tunnusten) lähde on pronominaalinen; esimerkiksi Honti (1996) selittää ilmiön lähtökohdan luontevasti: toisin kuin substantiivien, pronomien tyyppillinen sanajärjestys olisi ollut verbin jälkeinen (S_{subst} OV, VS_{pron}). Toinen tyyppillinen ei-verbaalinen kopula palautuu partikkeliin; näitä näyttää esiintyvän erityisesti afro-aasialaiskielissä. Stassenin mukaan on myös mahdollista, että kopula

on johdettu lokaaliverbistä tai diskurssiin liittyvistä aineksista; myös identiteettiväitteiden koodaus saattaa vaikuttaa nominaaliseen strategiaan.

Kokoamalla kielissä vallitsevia semanttisten predikaatioluokkien koodausstrategioita Stassen saa tulokseksi ns. koodausmalleja. Hänen aineistossaan yleisemmät mallit ovat tyyppiä VVNL, VNNN, VNNL ja VLLL. Esimerkiksi malli VVNL ilmaisee, että kyseisessä kielessä tapahtumat ja ominaisuudet koodataan verbaalisella, luokkaan kuuluminen nominaalisella ja lokaatio lokaalisella strategialla. Malli VVNL on yleinen myös yksittäiskielen ainoana koodausmallina, sen sijaan VNNN ei esiinny Stassenin mukaan lainkaan ainoana mallina, ja muut tässä mainitut ovat ainoana harvinaisia (s. 147). Palautettakoon mieleen, että suomessa, virossa ja vatjassa ainoa koodausmalli on Stassenin mukaan tyyppiä VLLL; näin kolmasosa kielistä, joissa ainoa koodausmalli on VLLL, on analysoitu (jos analyysin tausta todella on semanttinen) virheellisesti. Virhe tulee vielä merkityksellisemmäksi, kun nämä kolme kieltä tosiasiaassa edustavat mallia VNNN, joka ei ainoana koodausmallina esiintyisi Stassenin mukaan lainkaan. — Mainittakoon, että esimerkiksi englantti ei edusta mallia VNNN vaan malleja VLLL ja VCCC (C = ilmikopula), koska monijuurisen 'olla'-verbin **wes*-juuri (engl. *was*) on alkuperältään lokaalinen ('remain, dwell, abide'); **es*-juuren (engl. *is*) alkuperä on epäselvä (s. 97–98). Suurimmassa osassa läntisempiä indoeurooppalaiskieliä tilanne on samantapainen. On selvä, että diakronisen luokitusperusteen virhemarginaali on melkoinen, kun aineistona on 410 kieltä; Stassen ei vertaile diakronisen ja synkronisen luokituksen tuloksia.

Maailman kielet jakaantuvat edelleen ns. A-kieliin ja B-kieliin suhteessa kyseisiin koodausmalleihin eli siihen, mikä on tyy-

pillinen ns. valtausstrategia ominaisuuspredikaatin koodauksessa (niiltähän oma strategia puuttuu). A-kielille on tyypillistä, että ominaisuuspredikaatit koodataan verbaalisesti, B-kielille on tyypillisempää niiden nominaalinen koodaus: uralilaiskielet ovat kaikki B-kieliä; tähän tulokseen 'olla'-verbin oletettu lokaalisuus ei vaikuta. Valtaus on A-kielissä verbaalista myös muissa luokissa, B-kielissä vastaavasti nominaalista. B-kieliä esiintyy laajalti Euraasiassa, ja myös Uusi-Guinea, Australia ja Keski- ja Etelä-Amerikka ovat B-kielialueita. Sekä A- että B-kieliä löytyy Afrikasta; muutenkin Afrikan kielet ovat Stassenin kirjassa monen ominaisuuden suhteen kompleksisia.

Valtausilmiossa, kuten jo mainittiin, koko yksi semanttinen luokka koodataan jollain uudella strategialla. Lisäksi on koko joukko erilaisia sekaantuma- ja hajaantumailmiöitä: yhden ja saman semanttisen luokan koodaus voi perustua myös siirtymästrategiaan. Esimerkiksi ominaisuuden käsitteiden koodaus voi toisaalta noudattaa verbaalista, toisaalta nominaalista koodausta. Se, minkälaisia muotoja siirtymäkoodaus saa ja miten sitä voidaan perustella, saa Stassenilla paljon huomiota. Luvut viidestä kahdeksaan käsittelevät siirtymästrategioita.

Ominaisuuspredikaattien koodauksen yhteydessä verbaalinen ja nominaalinen strategia ovat yleisiä. Vaihtelun taustalla on yleensä semanttinen ero siten, että nominaalisella strategialla koodataan ne, jotka ilmaisevat ajassa pysyvämpiä ominaisuuksia. Näin esimerkiksi materiaalia ilmaisevat koodataan nominaalisella, inhimillisiä ominaisuuksia ilmaisevat verbaalisella strategialla.

Ominaisuuspredikaatit voidaan koodata vaihtelevasti myös nominaalisella ja lokaalisella strategialla; tällöin edellinen koodaa tyypillisesti oleellista, jälkimmäinen

satunnaista ominaisuutta. Erikoinen tämän vaihtelun toteutuma löytyy Stassenin (s. 189) mukaan Itämeren alueen kielistä. Näissä strategian vaihtelu ei näy verbistä vaan nominaalisen jäsenen merkinnästä joko nominatiivilla (esim. *on sairas*) tai obliikvisijalla (*on sairaana*). Vastaava kahtiajako koskee myös luokkapredikaatteja (*on opettaja*; *on opettajana*). Stassen kytkee ilmiön pysyvyyteen (*time stability*); kuitenkin kaikkia ominaisuuspredikaatteja ei voi koodata obliikvisijalla, vaikka kyseessä olisikin väliaikainen ominaisuus (*olla surullinen hetken* ~ **olla surullisena*, mutta *istua surullisena*). Pysyvyys riittää venäjässä vielä huomattavasti selitykseksi kuin itämerensuomessa (vrt. Nichols 1981: luku 3). Mainittakoon, että vastaavaa kahtalaisuutta löytyy lähes kaikista suomalais-ugrilaisista kielistä; siten ei ole niinkään selvää, että on kyse balttilaisesta areaali-ilmiöstä. Kahtalaisuus on yleisintä ja systemaattisinta läntisissä kielissä ja ulottuu produktiivisena aina perimäläiskieliin asti. Itään mennessä lisääntyy ominaisuuspredikaattien adverbiaalinen koodaus (ks. Pajunen 1998b).

Stassenin luokituksessa ominaisuus- ja luokkapredikaatin koodaus obliikvisijalla (tai adverbiaaliksi) edustaa lokaalista strategiaa; (itämeren)suomen nominatiivityyppi on Stassenin kirjassa myös luettu lokaalisella strategialla koodattuihin, kuten edellä mainittiin. Tämä kahtalaisuus on tietysti hieman ristiriitaista.

Myös lokaalipredikaatit voidaan koodata kahdella strategialla eräissä kielissä; tämä ilmiö ei aina näytä selittyvän semanttisesti. Tapahtumapredikaatteja koodataan lähes aina verbaalisesti, mutta erilaiset siirtymät ovat mahdollisia. Stassen tarkastelee niitä kahtiajaolla, jota kuvaa esimerkiksi suomen esimerkkipari *nukkua vs. olla nukkumassa*; yksinkertainen verbi edustaa verbaalista koodausta ja perifrastinen rakenne, jossa leksikaalinen verbi on syntaktisen komple-

mentti, lokaalista.

Kirjansa kolmannessa luvussa Stassen keskittyy selvittämään, miksi ominaisuuspredikaattien koodaus kielissä vaihtelee. Miksi on kieliä, joissa adjektiivit ovat nominaalisia (*nouny*), ja toisaalta kieliä, joissa ne ovat verbaalisia (*verby*)? Stassen lähtee liikkeelle kirjallisuudessa esiintyvistä yleistyksestä (s. 347): esimerkiksi jos jossain kielessä on nominaalisia adjektiiveja, verbeissä on todennäköisesti persoonataivutus; jos kielestä puuttuu verbien persoonataivutus, adjektiivit todennäköisesti ovat verbaalisia. Stassen kehittää yleistystä jakamalla kiellet niihin, joissa verbisysteemi koodaa ensisijaisesti jakoa mennyt aika/ei-mennyt aika (*tensed languages* eli tempuskielet), ja niihin, joissa koodataan jakoa imperfektiivinen/perfektiivinen (*non-tensed languages* eli aspektikielet). Stassen osoittaa sitten aineistollaan yksityiskohtaisesti, että ns. tempuskielissä ominaisuuspredikaatit koodataan nominaalisesti ja että ns. aspektikielissä ne koodataan verbaalisesti. Ongelmatapauksia löytyy myös jonkin verran muun muassa seemiläiskielistä, eräistä Amerikan intiaanikielistä, tiibetiläiskielistä ja niin edelleen.

Kaikki uralilaiskielet Stassen laskee tempuskieliin. Tämä on erityisesti samojedikielten kohdalla ongelmallista, koska niissä verbisysteemiä näyttää hallitsevan jako verbin leksikaalisen luokan mukaan momentaanisiin ja duratiivisiin, toisin sanoen samojedikielet voisi tulkita myös aspektikieliksi. Eroja tempuskieliin on ensinnä, että vain duratiivisilla verbeillä on preesensmuoto; vastaava muoto momentaaniverbeillä viittaa lähimenneisyyteen. Toiseksi tempuskategoria on suhteellisen heikko; menneen ajan tempusta onkin toisinaan pidetty kliitin tyyppisenä partikkelina, koska tempustunnus liittyy sanan loppuun persoonatunnuksen jälkeen (Salminen 1997: 94). Kolmanneksi adjektiivien asema on

samojedikielissä heikko (tarkemmin ks. Pajunen 1998a), neljänneksi voidaan nominonjugaatio tulkita adjektiivien verbaalikoodeukseksi nominaalisen sijaan. Voikin kysyä, olisiko ollut parempi lukea samojedikielet edes ns. ongelmatapauksiin? — Mainittakoon, että Stassen tuntee samojedikielten tempussysteemin (s. 382–383).

Stassen käyttää tempus-aspekti-systeemin ja adjektiivien koodausta koskevan korrelaation todistamiseksi runsaasti tilaa (yli 200 s.); kirjan tämä osa tuntuu jo irtaantuvan varsinaisesta aiheesta. Toisaalta ohessa tulee paljon tietoa eri kielten ja kielikuntien ominaisuuksista. Stassenin kirja onkin jonkinlainen korvike Ruhlenin (1987) suunnitellulle kolmannelle osalle, jonka pitäisi keskittyä kielten rakennetyyppeihin. — Stassenin kirjan puutteet on syytä suhteuttaa sen laajuuteen, mutta uralilaiskieliä koskevia analyysejä ei aina voi hyväksyä. ■

ANNELI PAJUNEN

Yleinen kielitiede

Henrikinkatu 4 a, 20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *annpaju@utu.fi*

LÄHTEET

- ABONDOLO, DANIEL (toim.) 1998: *The Uralic languages*. Routledge, London.
- ALHONIEMI, ALHO 1993: *Grammatik der tscheremissischen Sprache*. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- BARTENS, RAIIJA 1996: *Über die Deklinationen im Mordwinischen*. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 53 s. 1–113.
- COLLINDER, B. 1957: *Survey of the Uralic languages*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- COMRIE, BERNARD 1989: *Language universals and linguistic typology*. 2nd ed.

▷

- Basil Blackwell, Oxford.
- CROFT, WILLIAM 1990: *Typology and universals*. Cambridge University Press, Cambridge.
- FROMM, H. – SADENIEMI, M. 1956: *Finnisches Elementarbuch. I. Grammatik*. Winter, Heidelberg.
- GINTER, K. – TARNÓI, L. 1991: *Ungarisch für Ausländer*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- GULYA, JÁNOS 1966: *Eastern Ostyak chrestomathy*. Mouton, The Hague.
- GYÖRKE, J. 1936: *Das Verbum *l̄ē im Ostseefinnischen*. – *Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XL 2 s. 3–34*.
- HAJDÚ, PETER 1972: *Korreferat A [G. Décsyn artikkeliin Das Existenzverb in den prädikativen Fügungen des Selkupischen]*. – F. Schlachter (toim.), *Symposium über die Syntax der uralischen Sprachen s. 61–62*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- 1975: *Predikative Nominalflexion in den samojedischen Sprachen*. – *Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae 25 s. 1–30*.
- HASPELMATH, MARTIN 1997: *Indefinite pronouns*. Clarendon Press, Oxford.
- HONTI, LÁSZLÓ 1992: *Morphologische Merkmale des nominalen Prädikats in einigen uralischen Sprachen*. – *Linguistica Uralica 28 s. 262–271*.
- 1996: *Zur Morphotaktik und Morphosyntax der Uralischen/Finnisch-Ugrischen Grundsprache*. – *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum, Pars I s. 53–82*. Gummerus, Jyväskylä.
- INABA, NOBUFUMI 1998: *Mordvan kielioppi. Käsikirjoitus. Yleinen kielitiede*, Turun yliopisto.
- ITKONEN, ESA 1997: *Maailman kielten erillaisuus ja samuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- KIBRIK, ALEKSANDR E. 1997: *Beyond subject and object: Toward a comprehensive relational typology*. – *Linguistic Typology 1 s. 276–346*.
- KOLJADENKOV, M. N. 1959: *Mordvan kielten yksinkertaisen lauseen rakenne. Suomennos*. Turun yliopisto, Suomalais-ugrilainen kielentutkimus.
- LEHTINEN, M. 1963: *Basic course in Finnish*. Indiana University Press, Bloomington.
- LI, CHARLES N. – THOMPSON, SANDRA A. 1981: *Mandarin Chinese. A functional reference grammar*. University of California Press, Berkeley.
- MITHUN, MARIANNE 1992: *Is basic word order universal? – Doris L. Payne (toim.), Pragmatics of word order flexibility s. 15–61*. Benjamins, Amsterdam.
- NICHOLS, JOHANNA 1981: *Predicate nominals. A partial surface syntax of Russian*. University of California Press, Berkeley.
- OINAS, F. J. 1966: *Basic course in Estonian*. Indiana University Press, Bloomington.
- PAJUNEN, ANNELI 1998a: *Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaiskielisä*. – Anneli Pajunen (toim.), *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta s. 56–106*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- 1998b: *How nouny are adjectives in the Fennic and Uralic languages? (Käsikirjoitus)*.
- RÉDEI, KÁROLY 1965: *Northern Ostyak chrestomathy*. Indiana University Press, Bloomington.
- 1988: *Uralisches etymologisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- RIJKHOFF, JAN – BAKKER, DIK – HENGEVELD, KEES – KAHREL, PETER 1993: *A method of language sampling*. – *Stu-*

- dies in *Language* 17 s. 169–203.
- RUHLEN, MERRITT 1987: A guide to the world's languages. I. Classification. Edward Arnold, London.
- SALMINEN, TAPANI 1997: Tundra Nenets inflection. *Suomalais-Ugrilainen Seura*, Helsinki.
- SAUVAGEOT, A. 1949: *Esquisse de la langue finnoise*. Librairie C. Klincksieck, Paris.
- SINOR, DENIS (toim.) 1988: *The Uralic languages. Description, history and foreign influences*. E. J. Brill, Leiden.
- WIEDEMANN, F. J. 1865: *Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache*. Eggers, St. Petersburg.